

**Ενότητα. Μεθοδολογικά ζητήματα διδασκαλίας της ξένης λογοτεχνίας από
μετάφραση
Κείμενα για το Ανθολόγιο Νεότερης Ευρωπαϊκής Λογοτεχνίας**

6. Βενετία Αποστολίδου, "Η ευρωπαϊκή λογοτεχνία στο Λύκειο (II): Το νέο σχολικό Ανθολόγιο", εφ. *Κυριακάτικη Αυγή*, 4 Απρ. 1999, σ. 28.

Κείμενο

Μέσα στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης ξεκίνησαν μερικά νέα μαθήματα στο Λύκειο, ως μαθήματα επιλογής. Μεταξύ αυτών είναι οι "Ρίζες του ευρωπαϊκού πολιτισμού" στην Α' Λυκείου και η "Νεότερη Ευρωπαϊκή Λογοτεχνία: Ιστορία και Κείμενα" στη Β' Λυκείου. Τα αντικείμενα είναι ευπρόσδεκτα και χρήσιμα στο βαθμό που επιδιώκουν να διευρύνουν τους πνευματικούς ορίζοντες των μαθητών και να τους φέρουν σ' επαφή με τον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Δυστυχώς, ο χαρακτηρισμός τους ως μαθημάτων επιλογής σ' ένα σχολείο σαν το σημερινό όπου μαθητές και καθηγητές αφήνονται χωρίς ουσιαστική καθοδήγηση και όπου εφαρμόζονται κριτήρια όπως η ευκολία και η άμεση χρησιμότητα, κινδυνεύει να τα ακυρώσει. Δεν υπάρχουν ακόμη επίσημα στοιχεία, αλλά όλες οι πληροφορίες λένε πως δεν τα επέλεξαν αρκετοί μαθητές και έτσι διδάσκονται σε ελάχιστα σχολεία.

Σήμερα θα μιλήσουμε για το αντικείμενο και τους σκοπούς του μαθήματος της Ευρωπαϊκής Λογοτεχνίας. Στα επόμενα Ενθέματα θα επικεντρώσουμε την προσοχή μας στο *Ανθολόγιο* που εκπονήθηκε για το νέο μάθημα. Ο λόγος που θα ακολουθήσουμε αυτή τη σειρά είναι προφανής: Το σχολικό βιβλίο είναι μέσον που εξυπηρετεί ένα πρόγραμμα διδασκαλίας (curriculum) το οποίο έχει συγκροτηθεί πριν από την εκπόνηση του εγχειριδίου. Αποτελεί κατά κάποιον τρόπο ερμηνεία του προγράμματος διδασκαλίας, γι' αυτό και σε ξένα εκπαιδευτικά συστήματα υπάρχουν περισσότερα του ενός βιβλία για κάθε μάθημα. Ένα ανθολόγιο λογοτεχνικών κειμένων, από την ώρα που προορίζεται για σχολική χρήση, κρίνεται πρωτίστως ως σχολικό βιβλίο ενταγμένο σ' ένα πρόγραμμα διδασκαλίας και όχι ως μια ακόμη ανθολογία που κυκλοφορεί στα βιβλιοπωλεία.

Ένα πρόβλημα στο εκπαιδευτικό μας σύστημα είναι ότι δεν υπάρχουν ανεπτυγμένα, στη διάθεση των εκπαιδευτικών και των μελετητών, τα προγράμματα διδασκαλίας όλων των μαθημάτων. Το πρόγραμμα διδασκαλίας του συγκεκριμένου μαθήματος το γνωρίζουμε από το προεδρικό διάταγμα και αναπτύσσεται σε τρεις παραγράφους. Με βάση αυτό συντάχθηκε το *Ανθολόγιο* από το *Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας* και στη συνέχεια γράφτηκαν οι *Οδηγίες* προς τους καθηγητές για τον τρόπο διδασκαλίας του συγκεκριμένου σχολικού βιβλίου. Η σειρά αυτή των ενεργειών, η οποία ακολουθείται κατά πάγια τακτική, θέτει στο κέντρο της μαθησιακής διαδικασίας το σχολικό εγχειρίδιο. Δεν είναι της παρούσης να αναλύσουμε την επίδραση που έχει στη σχέση μας για τη γνώση η ύπαρξη ενός αποκλειστικά βιβλίου για κάθε μάθημα. Έχει σημασία ωστόσο να τονιστεί πως ένα μάθημα δεν αρχίζει και δεν τελειώνει με το σχολικό βιβλίο. Υπάρχει ή πρέπει να υπάρχει ένα θεμελιωμένο πλαίσιο

προβληματισμού γύρω από τους σκοπούς της διδασκαλίας του, το περιεχόμενό του, τη μέθοδο διδασκαλίας και την αξιολόγηση των μαθητών. Για να επιφέρουμε οποιαδήποτε αλλαγή στη σχέση των μαθητών με το αντικείμενο που μας ενδιαφέρει, στην περίπτωση μας τη λογοτεχνία, πρέπει να επεμβούμε σε όλες τις παραμέτρους του μαθήματος.

Το νέο μάθημα παρουσιάζεται κατ' αρχήν ως καινοτομικό. Η διδασκαλία της λογοτεχνίας σε όλα τα εκπαιδευτικά συστήματα ήταν πάντοτε η διδασκαλία της εθνικής λογοτεχνίας και αποσκοπούσε στην εμπέδωση του εθνικού λογοτεχνικού κανόνα και, μέσω αυτού, στην εθνική, ηθική και αισθητική διαπαιδαγώγηση. Ο προσανατολισμός αυτός του μαθήματος συμπορευόταν με την ίδια την ανάπτυξη της φιλολογικής επιστήμης, η οποία οργανώθηκε γύρω από τη μελέτη των εθνικών λογοτεχνιών. Όπως είναι γνωστό, η μόνη διέξοδος (αμφισβητούμενη κι αυτή) στον εθνοκεντρικό προσανατολισμό της φιλολογίας δόθηκε από τη συγκριτική φιλολογία, η οποία μελετά προβλήματα και φαινόμενα της λογοτεχνίας με βάση κείμενα από διάφορες εθνικές λογοτεχνίες και διαθέτει (σε ξένα πανεπιστήμια) ιδιαίτερα τμήματα ή (στα ελληνικά πανεπιστήμια) ειδικά μαθήματα μέσα στα υπάρχοντα τμήματα φιλολογίας. Οι φοιτητές της φιλολογίας, διεθνώς, έρχονται σε επαφή με κείμενα της ξένης γι' αυτούς λογοτεχνίας, αλλά πάντα επιλεκτικά, μαζί με τα κείμενα της λογοτεχνίας που σπουδάζουν, υπό τη σκέπη ενός γενικότερου θέματος ή προβλήματος που αποτελεί το αντικείμενο του πανεπιστημιακού μαθήματος.

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό πως το αντικείμενο "ευρωπαϊκή λογοτεχνία" δεν είναι θεμελιωμένο ως γνωστικό αντικείμενο και δεν διδάσκεται ως τέτοιο. Θεώρησα απαραίτητη αυτή τη διευκρίνιση, γιατί στη συζήτηση που γίνεται για το νέο μάθημα τονίζεται συχνά πως οι δικοί μας καθηγητές δεν είναι έτοιμοι να διδάξουν γιατί δεν το έχουν διδαχθεί στο πανεπιστήμιο. Μια τέτοια τοποθέτηση του προβλήματος είναι παραπλανητική. Το ερώτημα είναι όχι αν υπάρχει ή αν πρέπει να υπάρξει μάθημα που θα επιγράφεται "ευρωπαϊκή λογοτεχνία" στα Τμήματα της Νεοελληνικής Φιλολογίας, αλλά αν στα μαθήματά τους συσχετίζουν τη νεοελληνική λογοτεχνία με τις ξένες καθώς επίσης και ποια είναι η θέση της συγκριτικής φιλολογίας στα προγράμματα σπουδών τους. Κανείς δεν αμφιβάλει πως το εκπαιδευτικό μας σύστημα (και όχι μόνο το δικό μας) σε όλες τις βαθμίδες είναι εντελώς εθνοκεντρικό, αλλά αυτό είναι βαθιά ριζωμένο χαρακτηριστικό του, το οποίο, αν θέλουμε να περιοριστεί, τουλάχιστον στο χώρο της λογοτεχνίας, πρέπει να αναμορφώσουμε το μάθημα της λογοτεχνίας συνολικά και όχι να προσθέσουμε ένα νέο μάθημα, ελπίζοντας ότι με αυτή την προσθήκη θα αλλάξει η σχέση των μαθητών με τη λογοτεχνία. Δεν γνωρίζω βέβαια τι ακριβώς συμβαίνει σε όλα τα άλλα εκπαιδευτικά συστήματα της Ευρώπης, αλλά εξ όσων γνωρίζω πουθενά δεν έχουν μάθημα "ευρωπαϊκής λογοτεχνίας". Εκείνο το οποίο έχουν κατορθώσει ωστόσο είναι να εντάξουν σταδιακά, στα μαθήματα της λογοτεχνίας τους, τη μελέτη και ξένων έργων από μετάφραση, πάντα σε συνάφεια με τα δικά τους.

Το πρώτο επομένως πρόβλημα στη σύλληψη του νέου μαθήματος αφορά το ίδιο το αντικείμενό του. Η ευρωπαϊκή λογοτεχνία ως κατηγορία δημιουργεί μια σειρά από ερωτήματα: Πώς ορίζεται; Είναι το συνολικό άθροισμα όλων των εθνικών λογοτεχνιών της Ευρώπης; Συμμετέχουν όλες ισότιμα στον καθορισμό της φυσιογνωμίας και των χαρακτηριστικών της, αν υποθεθεί πως υπάρχουν τέτοια, ή μήπως γίνεται διάκριση ανάμεσα σε κεντρικές και περιφερειακές ή ισχυρές και ασθενείς λογοτεχνίες στην Ευρώπη; Ποια η σχέση της με την εκτός Ευρώπης

λογοτεχνία; Υπάρχει ευρωπαϊκός λογοτεχνικός κανόνας; Προφανώς τα ερωτήματα αυτά δεν είναι δυνατόν να απαντηθούν, πολύ περισσότερο σ' ένα μάθημα της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Ωστόσο, αν τεθούν, μπορούν να δημιουργήσουν ένα πλαίσιο συζήτησης γύρω από την ευρωπαϊκή λογοτεχνία· αν δεν τεθούν καν, θα δοθεί η εντύπωση πως πρόκειται για ένα σώμα συμπαγούς γνώσης η οποία απλώς προστίθεται στη γνώση που δίδει το μάθημα της νεοελληνικής λογοτεχνίας.

Τα παραπάνω ερωτήματα αποκτούν ακόμη μεγαλύτερη σημασία αν συσχετιστούν με τους σκοπούς του μαθήματος. Γιατί πρέπει να διδάξουμε την ευρωπαϊκή λογοτεχνία; Στους διατυπωμένους σκοπούς του προεδρικού διατάγματος, αν προσπεράσει κανείς την ταυτολογία - να διδάξουμε την ευρωπαϊκή λογοτεχνία για να έρθουν οι μαθητές σ' επαφή μ' αυτήν - και τα περί καλλιέργειας της ευαισθησίας και της φαντασίας του μαθητή, τα οποία δεν αφορούν την ευρωπαϊκή ειδικά λογοτεχνία, αλλά κάθε μάθημα λογοτεχνίας, φθάνει στο ουσιωδέστερο: στην ανάδειξη κοινών θεμάτων και κοινών αξιών του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Ο σκοπός αυτός μπορεί να ερμηνευτεί με πολλούς τρόπους. Κατά την άποψή μου, ακριβώς επειδή δεν θεωρώ ότι τα κοινά θέματα και οι κοινές αξίες του ευρωπαϊκού πολιτισμού είναι δεδομένες, ο σπουδαιότερος σκοπός του μαθήματος είναι ο προβληματισμός για την ίδια την έννοια της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας και συνακόλουθα την έννοια του ευρωπαϊκού πολιτισμού, καθώς και για τη σχέση της νεοελληνικής με την ευρωπαϊκή. Το κέρδος για τους μαθητές θα είναι να καταλάβουν τη ρευστότητα της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας, τη διαρκή επικοινωνία ανάμεσα στους συγγραφείς και τα κείμενα, τη σχέση της λογοτεχνίας με ευρύτερες πολιτισμικές πρακτικές και αναγνωστικές συνήθειες· μόνον έτσι θα πάνσουν να σκέφτονται τη λογοτεχνία αποκλειστικά με εθνικούς όρους. Για να το κατορθώσουμε ωστόσο αυτό θα πρέπει να δημιουργήσουμε ένα νέο πλαίσιο αρχών και μεθόδων για το μάθημα, το οποίο θα αντικαταστήσει το ιστορικό γραμματολογικό πλαίσιο στο οποίο εντασσόταν η διδασκαλία της εθνικής λογοτεχνίας. Αν δεν το κάνουμε και αρκετούμε στην - αναγκαστική λόγω του αντικειμένου - εξάλειψη της εθνικής διάστασης της λογοτεχνίας κινδυνεύουμε να καταργήσουμε και κάθε αναφορικότητα της λογοτεχνίας σε συλλογικά και ατομικά βιώματα και να αφήσουμε το αντικείμενο "λογοτεχνία" στο κενό. Τίποτε στις σημερινές συνθήκες της εκπαίδευσής μας δεν καθιστά βάσιμη την ελπίδα ότι αυτό το κενό θα αναγκάσει τους διδάσκοντες και τους μαθητές να λειτουργήσουν ως αυθόρμητοι αναγνώστες και να προσκομίσουν στην ανάγνωση τις λογοτεχνικές και βιοματικές εμπειρίες τους.

Στην εκπαίδευση, όταν καταργείς ένα πλαίσιο, πρέπει να προσφέρεις ένα νέο, καλά οργανωμένο και σαφές, το οποίο θα περιλαμβάνει και νέες αναγνωστικές πρακτικές μέσα στην τάξη και νέο τρόπο αξιολόγησης. Αν δεν προσφερθεί αυτό, η κεκτημένη ταχύτητα του συνηθισμένου τρόπου διδασκαλίας της λογοτεχνίας δεν μπορεί παρά να καθορίσει και το νέο μάθημα της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας. Το εκπαιδευτικό σύστημα έχει τρομερή δύναμη αδράνειας ώστε να απορροφά και να ακυρώνει τις οποιεσδήποτε καινοτομίες, ιδίως όταν δεν αντιμετωπίζουν το πρόβλημα στη ρίζα του. Η ουσιαστική αλλαγή στη συγκεκριμένη περίπτωση θα ήταν ένα ενιαίο μάθημα λογοτεχνίας, στο οποίο θα συνεξετάζονταν, θα συνομιλούν και θα συγκρίνονται η νεοελληνική με την ξένη (και όχι αποκλειστικά ευρωπαϊκή) λογοτεχνία γύρω από συγκεκριμένους θεματικούς ή ιδεολογικούς άξονες.